

Магістр 2 року навчання
факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Розглянуто особливості формування інтелектуального капіталу підприємства. Досліджено сутність та чинники інтелектуального капіталу, а саме інтелектуальний потенціал. Визначено основні проблеми формування інтелектуального капіталу.

Аннотация. Рассмотрены особенности формирования интеллектуального капитала предприятия. Исследована сущность и факторы интеллектуального капитала, а именно интеллектуальный потенциал. Определены основные проблемы формирования интеллектуального капитала.

Annotation. The article is concerned with peculiar features of generating intellectual capital of a company. The essence and factors of intellectual capital, in particular, intellectual potential is studied. The main problems of generating intellectual capital are discussed.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, фінансовий потенціал, інтелектуальний потенціал, інноваційний потенціал, економічний потенціал, інтелектуальні ресурси, фінансові ресурси.

Існує пряма залежність стану національної економіки від інтелектуального потенціалу, ступеня використання якого, темпи та масштаби зростання визначають рівень економічного розвитку суспільства, правовий і соціальний статус країни у світовому співтоваристві. З метою забезпечення високих темпів інноваційного розвитку в країні сьогодні все більш актуалізується проблема формування й ефективного використання інтелектуального потенціалу суб'єктів економіки, що характеризується загальним рівнем розвитку освіти, науки і культури.

Важлива роль у формуванні теоретичних основ інтелектуального капіталу та саме факторів його формування належить таким зарубіжним вченим, як: Л. Едвінссон, М. Мелоун та ін. Особливостям формування інтелектуального капіталу підприємства присвячені наукові праці багатьох вітчизняних дослідників, а саме: С. Вовканича, Гунько В. І., Ілляшенка С. М., Кендюхова О. В., Ступнікера Г. Л. та ін. Зазначаючи безсумнівну цінність і значущість здійснених розробок, у проведених наукових дослідженнях не існує однозначності у визначенні факторів формування інтелектуального капіталу підприємства в умовах сучасного трансформаційного періоду в економіці України.

Мета дослідження – визначення особливостей формування інтелектуального капіталу підприємства.

У сучасній економіці інтелектуальний потенціал виходить на передній план, оскільки він є одним із основних факторів, які сьогодні визначають конкурентоспроможність економічних систем. Проаналізувавши роботи зарубіжних та вітчизняних авторів, можна виділити три основних фактори формування інтелектуального капіталу: інтелектуальний, фінансовий та інноваційний потенціали.

Фінансовий потенціал – це можливості підприємства одержувати й використовувати фінансові ресурси [1, с. 17].

Інтелектуальний потенціал – це сукупність знань, вмінь і творчих обдарувань індивідів, їх освітньо-кваліфікаційний рівень, які дають змогу засвоювати набуті та створити нові знання, тобто це здебільшого можливості, якими володіє особа [2, с. 141].

Інноваційний потенціал – це сукупність природних і трудових ресурсів, організаційних та інформаційних компонентів, матеріальних умов, що функціонують як єдине ціле в умовах впливу факторів зовнішнього середовища з метою вирішення завдань інноваційної діяльності [3, с. 96].

Існують різні підходи до тлумачення цього поняття. Інноваційний потенціал отожднюється з науковим, інтелектуальним, творчим та науково-технічним потенціалом, що значно спрощує дійсність, а також звужує сферу застосування цієї економічної категорії. Одні автори наголошують на наявності ресурсів, інші – на можливості їх використання [4, с. 50]. Але більшість керується так званим підходом, згідно з яким інноваційний потенціал є похідною від інтелектуального та фінансового. Такий підхід до трактування інноваційного потенціалу приводить до висновку, що найголовнішими факторами формування інтелектуального капіталу є інтелектуальний та фінансовий потенціал.

Рациональне вкладання коштів у програми розвитку персоналу, нематеріальні активи, витрати на інтелектуальну власність сприятимуть зростанню інтелектуального потенціалу, збільшенню ринкової вартості підприємства та досягненню значного економічного ефекту. Отже, в процесі життєдіяльності підприємства інтелектуальний потенціал тісно переплітається з фінансовим потенціалом підприємства, що веде до посилення конкурентних переваг, підприємницьких та управлінських навичок працівників. В аспекті часу й постійно змінних зовнішніх й внутрішніх факторів, що впливають на діяльність суб'єкта господарювання, можна виявити закономірну зміну фінансового потенціалу підприємства протягом усього циклу життєдіяльності, що й було зроблено. Інтелектуальний потенціал, розвиваючись на основі економічного потенціалу, в тому числі фінансового потенціалу підприємства, вбирає в себе їх основні властивості.

Серед факторів, що впливають на формування інтелектуального капіталу господарюючого суб'єкта, виділяються чинники внутрішнього середовища (мікрофактори), чинники зовнішнього середовища (макрофактори) та

Основними внутрішніми факторами є: економічний та технічний рівні виробництва, ступінь задоволеності працею, внутрішньоколективні стосунки, ефективність використання фінансових та інтелектуальних ресурсів, а також рівень розвитку інтелектуального середовища на підприємстві.

Серед макрофакторів виділяються становище підприємства на ринку, стосунки з контрагентами, законодавча база стосовно прав інтелектуальної власності, соціальне становище громадян у країні та стан громадської думки щодо діяльності колективу.

Егофактори формуються під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, та є емоційно-психологічним станом особистості, тобто тим середовищем, у якому реалізуються креативні здібності.

Джерелом формування інтелектуального потенціалу підприємства є інтелектуальні ресурси, а також фінансові ресурси їх формування, які підприємство має в своєму розпорядженні [6, с. 123–126]. Тобто фінансові ресурси через фінансовий потенціал підприємства, реалізуючись в інтелектуальні ресурси, є основою й для формування інтелектуального потенціалу підприємства (рисунок).

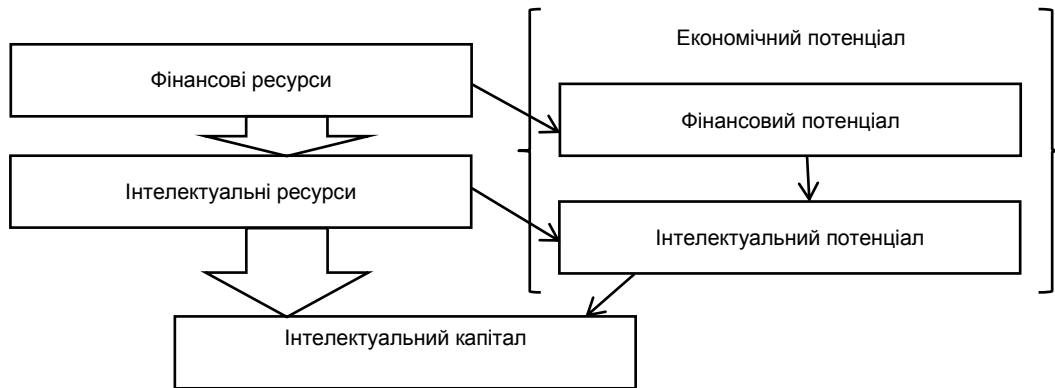

Рис. **Схема формування інтелектуального капіталу**
(розроблено автором на основі робіт [2, с. 215])

Фінансові ресурси – це власний, позичений та залучений грошовий капітал, який підприємство використовує для формування власних активів і здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою отримання доходу та прибутку [2, с. 215].

Інтелектуальні ресурси – це нематеріалізовані надбання підприємства або інтегрована сукупність у вигляді знань, вмінь і накопиченого досвіду, носієм яких є персонал підприємства, а також результати науково-технічної діяльності, організаційно-методичних рішень за різними напрямками функціонування підприємства [2, с. 216].

Економічний потенціал – це сукупність наявних та придатних до мобілізації основних джерел, засобів, елементів потенціалу цілісної економічної системи, що використовуються і можуть бути використані для економічного зростання й соціально-економічного прогресу країни [2, с. 217].

Отже, запропонована модель зміни фінансового потенціалу підприємства відповідно до стадій його життєдіяльності є актуальною й для інтелектуального потенціалу. Слід розглянути дану модель стосовно загального й інтелектуального потенціалу підприємства.

Так, на стадії становлення підприємства здійснюється формування потенціалу як категорії в цілому. Організаційні методи тільки починають формуватися, потенціал формується головним чином за рахунок зовнішніх факторів й прямо залежить від стану економічних відносин специфіки фінансово-господарської діяльності. Отже, на початку життєдіяльності потенціал може бути однаковим для суб'єктів господарювання одного регіону й галузі виробництва. Виникає необхідність введення поняття "первинного потенціалу підприємства".

Розглядаючи стадію розвитку підприємства як таку, що є наслідком вдалої реалізації існуючого "первинного потенціалу підприємства", слід пам'ятати, що на цьому етапі підприємство активно розвиває організаційні, технічні, технологічні методи управління й виробництва, оскільки пристосування до зовнішніх економічних факторів веде до формування внутрішніх факторів виробництва й управління підприємством.

Відповідно до критеріїв ефективності реалізації того чи іншого методу, виникає зміна потенціалу підприємства в позитивне чи негативне русло. Це найбільш продуктивна фаза, оскільки соціальні фактори все ще значно впливають, у силу вступає фактор колегіальності. Отже, на цьому етапі виникає необхідність введення поняття "оновленого потенціалу", який формують внутрішні підсистеми підприємства, а саме: технічна, технологічна, організаційна, економічна, соціальна [7, с. 37]. Саме на цьому етапі й формується інтелектуальний потенціал підприємства на основі таких інтелектуальних ресурсів, як ринкові активи, здібності й навички працівників підприємства.

На етапі зрілості суб'єкт господарювання чітко для себе визначає поняття "оновленого потенціалу", яке знаходить своє відображення в критерії рівня фінансового стану підприємства. Крім того, слід зазначити, що існують значні здобутки знань, навичок, ресурсів, які потребують постійного оновлення. На даній стадії поняття фінансовий потенціал, фінансові ресурси й фінансовий стан знаходяться у максимальних точках дотику й взаємодіють одне з одним на максимально допустимому рівні. Використання всіх трьох інгредієнтів складової продуктивного функціонування суб'єкта господарювання приведе до максимального продовження даної стадії. Утворюється практично

автономна система взаємодії всіх трьох понять, де оновлення фінансового потенціалу може повторюватися багаторазово. Відбувається постійний приріст фінансових ресурсів, що збільшує фінансовий потенціал підприємства, що, в свою чергу, розширює джерела фінансування інтелектуальних ресурсів. Інтелектуальні ресурси створюють більші можливості для зростання інтелектуального капіталу підприємства, збільшується його інтелектуальний потенціал.

Крім того, інтелектуальні ресурси можуть самостійно виступати джерелами формування інших інтелектуальних ресурсів. Інтелектуальний потенціал, який при цьому збільшується, відкриває все більші можливості на підприємстві для генерування

фінансових ресурсів, а отже, збільшує фінансовий потенціал підприємства. Отже, на цьому етапі головним є чітка й злагоджена взаємодія всіх п'яти підсистем підприємства.

На етапі спаду суб'єкт господарювання чітко розуміє необхідність змін в усіх підсистемах, їх взаємодії, складу й напрямку використання ресурсів. Головним чинником на стадії зростання знов стає соціальний фактор. Виникає потреба у введенні поняття "новий потенціал". Він відрізняється від первинного за рядом ознак, серед яких, у першу чергу, є вже існуюча платформа діяльності підприємства, яка суттєво відрізняється від платформи інших суб'єктів господарювання. Новий потенціал, у тому числі фінансовий та інтелектуальний, стає результатом взаємодії протягом усього циклу життєдіяльності підприємства з зовнішнім і внутрішнім середовищем.

На етапі старіння підприємство має два шляхи розвитку: перший – це вдале використання всіх існуючих факторів і реалізація нового потенціалу підприємства, за чим слідує повторення моделі життєдіяльності підприємства починаючи зі стадії зростання; другий – це невдала реалізація нового потенціалу підприємства, що зумовлює ліквідацію суб'єкта господарювання як неефективної складової економіки. Разом з цим інтелектуальний потенціал має власний зміст, який визначається: наявністю і прогресивним розвитком інтелектуальної власності, нематеріальних активів, а також знань і навичок працівників підприємства, що в комплексі зумовлює підвищення продуктивності праці й очікуваного економічного ефекту. Отже, з одного боку інтелектуальний потенціал – це наявність та ефективне використання інтелектуальних ресурсів підприємства, з іншого боку – це категорія інтелектуального потенціалу є набагато ширшою й включає взаємодію з фінансовим потенціалом підприємства, ще більш широкий погляд на інтелектуальний потенціал – це здібності взагалі, які не залежать від їх використання у виробництві.

Інтелектуальний капітал забезпечує формування унікальних конкурентних переваг підприємства. Він залежить від наявності інтелектуальних ресурсів, що трансформуються в інтелектуальний потенціал підприємства, який використовується на даний конкретний момент часу. Проблеми формування інтелектуального потенціалу зумовлюють проблеми формування інтелектуального капіталу, а також трансформаційні процеси фінансового потенціалу підприємства в інтелектуальні ресурси й інтелектуальний потенціал.

Під час дослідження було здійснено уточнення факторів формування інтелектуального капіталу підприємства, яке на відміну від інших розробок засноване на поданні інноваційного потенціалу як похідного від інтелектуального та фінансового потенціалу. З подальшим розвитком та вдосконаленням даного наукового дослідження доцільно розробити методичні підходи щодо оцінки та нарощення інтелектуального капіталу на різних етапах розвитку підприємства.

Наук. керівн. Попов О. Є.

Література: 1. Ілляшенко С. М. Сутність, структура і методичні основи оцінки інтелектуального капіталу підприємства / С. М. Ілляшенко // Економіка України. – 2008. – № 11. – С.16–26. 2. Кендюхов О. В. Інтелектуальний капітал підприємства: методологія формування механізму управління / О. В. Кендюхов. – Донецьк : ДонУЕП, 2006. – 307 с. 3. Гунько, В. І. Інтелектуальний потенціал регіону: сутність, структура, проблеми формування та використання / В. І. Гунько // Вісник Черкаського національного університету. Економічні науки. – 2009. – Вип. 153. – С. 95–100. 4. Вовканич С. Соціогуманістична стратегія інтелектуального забезпечення інноваційного розвитку / С. Вовканич // Регіональна економіка. – 2004. – № 3. – С. 41–52. 5. Мурашко В. В. Організаційно-економічне регулювання використання та розвитку інтелектуального капіталу : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.09.01 "Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика" / В. В. Мурашко. – Донецьк, 2006. – 22 с. 6. Edvinsson L. Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower / L. Edvinsson, M. S. Malone. – N. Y. : Harper Business, 1997. – 240 p. 7. Ступнікер Г. Л. Модель економічної діагностики інтелектуального капіталу / О. М. Вакульчик, Г. Л. Ступнікер // Економіст. – 2009. – № 3. – С. 34–39.